

- вирішити вашу проблему.
- Думайте позитивно. Налаштовуйте себе на позитивний результат.
 - Вчіться відпочивати, знаходячись у стресових ситуаціях. Фізичні навантаження допомагають на деякий час «відключитись» від проблем. Це дуже добрий метод відпочинку для мозку.
 - Просто чудово, якщо у вас є хобі. Зазвичай улюблені захоплення допомагають розслабитися та приносять багато приємних емоцій.
 - Використовуйте різні способи релаксації. Наприклад, злегка натисніть на скроні, і зробіть масаж голови. Масажування знімає втому та стрес в цілому.
 - У важких стресових випадках краще звернутися за допомогою до психолога чи, хоча б, зателефонувати до телефону довіри або екстреної психологічної допомоги [8].

Висновки. Дослідження проблеми стресостійкості та копінг-стратегій має важливе значення для кожної людини, оскільки дає можливість накопичувати новий досвід з управління собою в моменти складних життєвих ситуацій, а також дає можливість конструктивно долати їх. І як зазначає Г. Сельє: «Всупереч існуючій думці, ми не повинні, і не в змозі уникнути стресу. Але, ми можемо використати його і насолоджуватися ним, якщо краще пізнаємо його механізм і виробимо відповідну філософію життя».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бодров В. А. Психологический стресс: развитие и преодоление / В. А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2006. – 528 с.
2. Брайт Д. Стресс. Теории, исследования, мифы / Д. Брайт, Ф. Джонс. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2003. – 352 с.
3. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса / Н. Е. Водопьянова. – СПб.: Питер, 2009. – 251 с.
4. Гринберг Дж. Управление стрессом / Дж Гринберг. – [7-е изд.]. – СПб.: Питер, 2002. – 496 с. – (серия «Мастера психологии»).
5. Кинан К. Управление стрессом / К. Кинан. – М.: Эксмо, 2006. – 34с.
6. Леонова А.Б. Психопрофилактика стрессов / А.Б.Леонова, А.С.Кузнецова. – М.: Изд-во Моск. университета, 1993. – 123с.
7. Общая психология / [под ред. В. В. Петухова]. – СПб.: Питер, 2007. – 668с.
8. Самоукина Н. В. Психология оптимизма / Н. В. Самоукина. – М.: Издательство Института психотерапии, 2001. – 240 с.
9. Селье Г. Стресс без дистресса / Г. Селье. – М.: Прогресс, 1982. – 68 с.
10. Щербатых Ю. В. Психология стресса / Ю. В. Щербатых. – М.: Изд-во Эксмо, 2006. – 304с.
11. Щербатых Ю. В. Психология стресса и методы коррекции / Ю. В. Щербатых. – СПб.: Питер, 2006. – 256 с. – (серия «Учебное пособие»).

Оксана Андрусишин
магістрантка Інститут педагогіки і психології
Науковий керівник: к.п.н., доцент Гладюк Т.В.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА

У статті обґрунтовані педагогічні умови формування екологічної компетентності в молодших школярів під час вивчення природознавства, вказані методи та форми екологічного виховання в означеному аспекті.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЗМІСТУ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, ПОЧАТКОВА ШКОЛА.

Екологічна освіта підрастаючого покоління України стала одним із пріоритетних напрямів розвитку суспільства. В екологічній освіті як соціальній системі держави головним є формування всебічно розвинутої творчої особистості, що проголошується Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті.

Сьогодні екологічна освіта має бути спрямована в майбутнє, опиратися на ідеї гармонії природи та людини, стійкого розвитку біосфери, сприяти подоланню наявних у суспільстві стереотипів шляхом формування екологічно освіченої особистості та створення умов для її розвитку. Це спонукає до пошуку такої моделі навчального процесу, яка зможе забезпечити формування екологічної компетентності, що є необхідною умовою і стає методологією вирішення завдань екологічної освіти [7].

Ідея розвитку екологічної компетентності учнів є однією із ключових ідей модернізації виховання і освіти, необхідність якої історично передбачена у вигляді корінних змін світогляду, традицій, стилю мислення, мотивів поведінки людей, які становлять сучасний соціум. Вона пов'язана з готовністю і здатністю нести особисту відповідальність як за власне благополуччя, так і за суспільне [3].

Проблеми формування екологічної компетентності в науково-педагогічній літературі приділяли багато уваги відомі вчені Д. Єрмаков, О. Колонькова, В. Маршицька, О. Овчарук, О. Пометун, О. Пруцакова, Н. Пустовіт, Л. Руденко, Л. Титаренко. У своїх дослідженнях вони розкрили сутність узагальненого поняття та конкретизували його, визначили форми та методи екологічної освіти, критерії сформованості екологічної компетентності.

Поняття «екологічна компетентність» трактується з різних точок зору. Вважаємо, що найбільш повно це поняття розкрито в дослідженнях С.Шмалей, де екологічна компетентність визначається і як «головна мета і результат екологічної освіти дітей, здатність оцінювати екологічні проблеми», і як показник сформованості екологічної культури особистості, і як прояв екологічної культури особистості в її «полі

відповідальності» [8, с.94].

Під поняттям „екологічна компетентність» ми розуміємо індивідуальну характеристику ступеня відповідності особистості вимогам екологічної освіти, а саме: рівень сформованості екологічних знань, умінь і навичок, спрямованих на формування екологічної свідомості, мислення і світогляду, необхідних для загальної орієнтації в екологічній обстановці, усунення або обмеження дій екологічного ризику.

Незважаючи на інтерес вчених до проблеми формування екологічної компетентності підростаючого покоління, аналіз робіт вітчизняних і зарубіжних педагогів дає підстави для висновку, що у сучасній психолого-педагогічній науці недостатньо уваги приділяється процесу формування екологічної компетентності учнів початкової школи.

Великі можливості для формування екологічної компетентності закладені у курсі природознавства початкової школи. Однак, питання методики формування екологічної компетентності в учнів початкової школи на уроках природознавства, проблеми, які при цьому виникають, та причини, що їх обумовлюють, є маловивченими, але досить важливими і актуальними.

Метою статті є визначення педагогічних умов формування екологічної компетентності молодших школярів під час вивчення природознавства.

Існують різні підходи до визначення структури екологічної компетентності. Як стверджує О. Пруцакова, структуру екологічної компетентності особистості складають знання, почуття, відношення, поведінка. Тому завданням екологічної освіти у початковій школі є формування системи знань про природу; розуміння взаємозв'язків і взаємозалежностей, що існують у природі; формування позитивного ставлення до природи, норм поведінки у природі; бажання зберігати і охороняти природу [4].

У своєму дослідженні дотримуємося точки зору В. Маршицької, яка визначає такі компоненти екологічної компетентності: когнітивний, поведінковий та мотиваційний [3].

Зупинимося на характеристиці кожного з них. Під когнітивним компонентом екологічної компетентності дітей молодшого шкільного віку автор розуміє елементарні екологічні знання, вміння встановлювати взаємозв'язки. Поведінковий компонент включає дотримання правил еколого-свідомої поведінки в природі. Мотиваційний компонент виражається демонстрацією еколого-свідомого ставлення дітей до природи; передбачає елементарні уявлення значення цінностей природи, здатність оцінити вчинки.

У процесі наукового пошуку нами були виявлені такі педагогічні умови формування екологічної компетентності в учнів початкової школи під час вивчення природознавства: екологізація змісту природознавства з урахуванням вікових, психолого-педагогічних особливостей учнів; **удосконалення форм та методів екологічного виховання шляхом** систематичного, комплексного та цілеспрямованого їх використання на уроках та позакласній роботі з природознавства; узгодженість дій педагога та батьків у формуванні еколого-компетентної особистості. Визначені педагогічні умови взаємопов'язані між собою (рис.)

Рис. Педагогічні умови формування екологічної компетентності у молодших школярів під час вивчення природознавства

Вважаємо за необхідне розкрити суть даних педагогічних умов.

Під екологізацією освіти розуміємо систему заходів, спрямованих на забезпечення у навчально-виховному процесі належних екологічних знань та їх практичного застосування. Екологізація навчального змісту природознавства передбачає наповнення його ідеями сталого розвитку, проблемами забруднення навколишнього середовища, емоційно-ціннісними знаннями. Слід зазначити, що такий підхід вимагає урахування природних здібностей, психічних особливості дитини. Тому для досягнення позитивних результатів в екологічній освіті і вихованні учнів бралися до уваги вікові та індивідуальні особливості, риси характеру, ставлення до навчання, потреби і здібності кожного школяра. Адже лише за цієї умови вчитель зможе забезпечити свідоме і повноцінне сприйняття дитиною навчального матеріалу, вибрати у неї правильне відношення до навколишнього середовища, сформувати високий рівень екологічної компетентності [1].

Не менш важливою педагогічною умовою формування екологічної компетентності у молодших школярів під час вивчення природознавства є **удосконалення форм та методів екологічного виховання молодших школярів шляхом** систематичного, комплексного та цілеспрямованого їх використання на уроках та позакласній роботі.

Першочерговим завданням сучасного педагога є якісний вибір форм та методів екологічного виховання і оптимальне їх поєднання у структурі уроку та позакласній роботі. Сучасна дидактика орієнтує вчителів не на універсалізацію тих чи інших методів, а на розуміння їх сильних і слабких сторін, пошуки оптимального поєднання, переваг кожного з них. Умовою успішного формування високого рівня екологічної компетентності учнів є застосування форм і методів педагогічного впливу, що включають експеримент і пошук, розвивають аналітичні та інтелектуальні вміння, здатність критично осмислювати явища, інформацію та досвід, знаходити і обґрунтовувати варіанти вирішення життєвих ситуацій.

Суть експериментальної методики формування екологічної компетентності в учнів початкової школи полягала у систематичному, комплексному та цілеспрямованому формуванні у молодших школярів уявлень про об'єкти та явища природи, зв'язки та залежності у світі природи, закріпленні та розширенні уявлень про цілісність природи, формуванні відповідних умінь і навичок поведінки у природі, розвитку позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи.

Комплексна екологічна робота проводилася за такими напрямками: пізнавальний, дослідницький, практичний (див.рис.).

Пізнавальний напрямок екологічної роботи передбачав формування когнітивного компонента екологічної компетентності молодших школярів шляхом здобуття учнями відповідних знань, які становлять підґрунтя вироблення ставлень, практичних умінь і навичок поводження і діяльності щодо довкілля і дають змогу особистості вільно і творчо брати реальну участь у вирішенні екологічних проблем. Показниками цього критерію є повнота, глибина, осмисленість навчальної інформації, розуміння процесів, явищ і фактів природи та ін. Чільне місце у системі роботи пізнавального напрямку зайняли екскурсії, уроки милування природою, спостереження, дидактичні ігри, інноваційні методи навчання тощо.

Формування мотиваційного компонента екологічної компетентності передбачає розвиток у кожної дитини власної відповідальності за стан довкілля, усвідомленої готовності здійснювати природоохоронну діяльність, а також глибоку переконаність у необхідності екологічної освіти. Мотиваційний компонент є інтегрованою якістю особистості та характеризує сформованість екологічно значущих особистісних якостей, сукупність екологічно-ціннісних орієнтацій та наявність мотивів на здійснення екологічно доцільної діяльності.

Суть методики формування мотивації до природоохоронної діяльності у процесі екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку полягала у включенні дитини в активні види природоохоронної діяльності; спонукання її до пізнавальної активності; виховання позитивного ставлення до природи; єдність двох шляхів формування мотивації: „зверху вниз» – дорослий надає дитині знання про мотиви, „знизу вгору» – дитина через включення в діяльність набуває власного досвіду еколого-доцільної поведінки; використання елементів проблемного навчання; створення в учнів позитивно-емоційної спрямованості на об'єкт природи; моделювання ситуацій ототожнення себе з об'єктом живої природи; вправлення у гуманних діях та вчинках щодо об'єктів природи.

Наступною важливою педагогічною умовою формування еколого-компетентної особистості є організація безпосередньої діяльності дітей з охорони природи (практичний компонент екологічної компетентності). Пізнання дітьми природи, особливостей екологічної роботи відбувалося під час активної діяльності, коли вони оволодівали уміннями бережливого ставлення до її об'єктів, збереження та створення умов для їх нормального спілкування. Уміння і навички з охорони навколишнього середовища в учнів молодшого шкільного віку формувалися в активній безпосередній діяльності у природі і в гармонії з нею [7]. Учні приймали участь в різноманітних акціях та конкурсах, а саме: «До чистих джерел», «Птах року», «Мій рідний край, моя земля». Зарекомендували себе як ефективні такі форми природоохоронної діяльності, як виготовлення годівничок або будиночків для птахів, спостереження за ними, підгодовування птахів.

Важливе місце у системі роботи практичного напрямку отримала дослідницька діяльність, яка передбачає не пасивне спостереження, а різноманітну активну роботу: науковий пошук, відкриття раніше невідомих фактів, постановку проблем, різні підходи до їх вирішення, висновки, узагальнення,

де виявляється активність молодших школярів, їх уміння самостійно здобувати знання. Сюди увійшли проблемно-пошукові методи, досліди, проблемно-ігрові ситуації, метод проекту, вправи на прийняття рішень.

Слід зазначити, що формування основних компонентів екологічної компетентності у молодших школярів здійснювалося шляхом єдності урочної та позакласної роботи з природознавства. Дієвою формою навчання стала робота екологічного гуртка «Юні друзі природи».

Ефективність використання різноманітних методів формування екологічної компетентності значною мірою визначається узгодженістю дій педагога та батьків [6]. Таке розуміння визначило наступну педагогічну умову нашого дослідження. Система виховних впливів включала різноманітні форми роботи з сім'єю в контексті екологічного виховання. Так, з батьками проводився цикл консультацій, під час яких їх ознайомлено з доступними методами, прийомами збагачення естетичних вражень учнів про природу, виховання гуманного ставлення до неї. Цікавими і корисними для всіх учасників навчально-виховного процесу стали спільні екологічні конкурси, екскурсії, праця в природі.

Висновок. Таким чином, визначено і обґрунтовано педагогічні умови формування екологічної компетентності в учнів початкової школи під час вивчення природознавства. Реалізація даних вимог сприяє тому, що екологічна робота стає для учнів джерелом пізнання і радості, оскільки пов'язана з реальними екологічними ситуаціями. Екологічні проблеми, таким чином, розглядаються не як абстрактні, а як особисто значущі для школярів. Саме під час такої роботи виховується творча особистість школяра, зміцнюються та розширюються пізнавальні інтереси учнів і, відповідно, формується високий рівень екологічної компетентності молодого громадянина нашої держави.

Список використаних джерел

1. Дерябо С. В. Ясвін В. А. Екологічна педагогіка та психологія / С. В. Дерябо, В. А. Ясвін. – Ростов-на-Дону: Видавництво «Фенікс», 1996. – 126 с.
2. Ермаков Д. С. Формирование экологической компетентности учащихся : теория и практика / Д. С. Ермаков. – М.: МИОО, 2009. – 180 с.
3. Маршицька В. В. Сутнісні характеристики екологічної компетентності учнів початкової школи / В. В. Маршицька // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Вип. 8: – Кн. 2. – К., 2005. – С. 20–24.
4. Пруцакова О. Л. Сутність та види екологічної компетентності особистості / О. Л. Пруцова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Вип. 8: – Кн. 2. – К., 2005. – 39 с.
5. Пустовіт Н. А. Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. посібник / Н. А. Пустовіт, О. Л. Пруцакова, Л. Д. Руденко, О.О. Колонькова, . – К.: Педагогічна думка, 2008. – 64 с.
6. Руденко Л. Д. Взаємодія сім'ї і школи у формуванні екологічної компетентності школярів: метод. посібник для вчителя / Л. Д. Руденко. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 32 с.
7. Титаренко Л.М. Екологічна компетентність особистості як складова її життєвої компетентності / Л. М. Титаренко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді України: збірник наукових праць – Київ, 2005. – Вип.8. – Кн. 2. – С. 12–15.
8. Шмалей С. В. Оцінка рівня антропологічної компетентності учнів / С. В. Шмалей // Наука і сучасність. Зб. наук. праць. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000. – Випуск 2, ч.2. – С. 91–98.

Силук Н.І.
магістрантка Інституту педагогіки та психології
відділення «Початкова освіта»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Чайка Володимир Мирославович

Психолого-педагогічні особливості використання гумору як засобу навчання і виховання учнів початкової школи

У статті розкрито сутність понять «гумор», «почуття гумору», «дотепність», наведено різні підходи до їх визначення. Гумор охарактеризовано як педагогічний засіб, як один із компонентів емоційного забезпечення навчальної діяльності молодших школярів. З'ясовано основні функції гумору в навчально-виховному процесі: інформаційна, емоційна, мотиваційна, регульовальна.

Ключові слова: гумор, почуття гумору, дотепність, гумор як засіб навчання і виховання, учні початкової школи.

Сучасному українському суспільству потрібна всебічно розвинена особистість, яка здатна критично мислити, самостійно приймати рішення і творчо підходити до будь-якої справи, активно брати участь у громадському та культурному житті. Пошук якісно нових шляхів підвищення ефективності навчально-виховного процесу в школі зумовив використовувати в розробці нових методик навчання і виховання той особистісний потенціал учителя, якому не приділялося раніше достатньої уваги. Безсумнівно педагогічну цінність виявляє в собі особлива властивість людської природи - гумор і його природне вираження - сміх. Включення в педагогічний процес засобів, методів і прийомів педагогічного впливу, заснованих на знанні психолого-педагогічного потенціалу гумору, специфіки процесів сприйняття і прояву його дітьми, може стати суттєвим резервом підвищення ефекту процесу навчання, виховання та розвитку особистості.

У молодших школярів переважає емоційне ставлення до навколишнього середовища і широкий спектр інтересів. Вони не приймають втомливе, нудне сидіння за партою без «вогника» і натхнення. Навчання в школі повинно базуватися на справжній зацікавленості, на досягненні успіху, на переживанні радості пізнання. Переконалим доказом цього є результати анкетування учнів 3-4 класів, з яких 75% дітей відповіли, що у школі повинно бути весело, їм подобається розв'язувати завдання з елементами гумору і що жарти, сміх допомагають краще зрозуміти і запам'ятати навчальний матеріал.

Гумор як педагогічна проблема знайшов деяке висвітлення в працях Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанського, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін. Автори вивчали гумор як особливий фактор, який активізує інтелектуальні сили дитини, творчий потенціал, стимулює позитивні дії, налаштовує її на оптимістичне бачення світу.

Психологічну та культурологічну сутність гумору досліджували здебільшого російські вчені Ю. Борев, О. Леонтьєв, Ф. Лімантов, А. Лук, В. Пропп, С. Рубинштейн та інші.

У вітчизняній педагогіці досі немає цілісних науково обґрунтованих досліджень з проблеми використання психолого-педагогічного потенціалу гумору в навчально-виховному процесі початкової школи.

Мета статті: з'ясувати психолого-педагогічні особливості використання гумору як засобу навчання і виховання молодших школярів.

Важливим завданням дослідження є визначення поняття «гумор». Згідно зі словником іноземних слів гумор – це зображення смішного, виставлення подій, людських недоліків та слабкостей в комічній,